

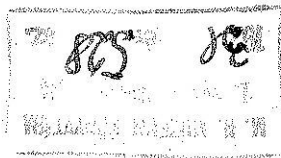
NYOMDÁSZATI MESTERSZÓK

ÖSSZEÁLLÍTOTTA
HERZOG SALAMON

*KÜLÖNNYOMAT
A MAGYAR NYELVŐR 1931. (60.)
ÉVFOLYAMÁBÓL*

BUDAPEST, 1931.

HUNGÁRIA HIRLAPNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Vagy hatvan évvel ezelőtt a Tudományos Akadémia fölszólította a magyar nyomdászok önképzőegyesületét, a mai nyomdászegyesület elődjét, hogy a tervezett Mesterségek Szótára részére gyűjtse össze a könyvnyomtató mesterségben használatos mesterszókat. Abban az időben csaknem valamennyi műszó idegen terminus technicus volt. A nevezett egyesület Pusztai Ferenc szakíró bízta meg ezzel a munkával. Pusztai vállalta a föladatot és — mint ő maga írja — a német, francia, angol és olasz nyomdászati mesterszók összehasonlításával igyekezett egy-egy idegen mesterszót olyképpen megmagyarosítani, hogy a könyvnyomtató egyik másik műveletét, ha egy szóval nem lehet, több szóval fejezze ki.

Évek hosszú sorába telt, míg végre 1883-ban Pusztai maga kiadta művecskéjét. Pusztainak ez a kis szótára kitűnő szolgálatot tett a magyarság ügyének, mert az olyan német mesterszókat, amelyeknek akkor magyar nevük még nem volt, jó magyar szak kifejezésekkel helyettesítette.

Az 1890-es években a Tudományos Akadémia megbízásából Frecskay János megkezdte a Mesterségek szótárának szerkesztését. Frecskay gyakorlatilag tanulmányozta az egyes mesterségeket és magyarázó bevezetés kíséretében készítette el az illető mesterség magyar-német és német-magyar szakszótárát. Mindegyik mesterség szójegyzéke külön-külön füzetben jelent meg, azután az egész szótár egy kötetben. Így jelent meg az Akadémia kiadásában 1898-ban a nyomdászati mesterség szótárának füzeté is. Frecskay nyelvtudományi alapon akarta megoldani magyarosító föladatát. Talán ennek tulajdonítható, hogy szavai közül csak az egyetlen *mesterszedő* ment át az életbe. Ellenben bármilyen tiszteletreméltó a szándék, mosolyra késztetik a könyvnyomtatót a *bolygó*, *töremora* (fis), az *éltető* (Brotschrift), a *látómester* (faktor), *réselő* (spácium), *kötis* (Klopfholz), *felényi* (félgeviert), *marasztó*, *gamó* (Greifer), *kacs* (Klammer) stb. kifejezések.

A szakember Pusztai is hasonlóképpen járt azokkal a „műszavaival“, amelyeket éppen csak a magyarosítás kedvéért erőszakolt. Például: *csappantó* (Greifer), *arányosító* (spácium), *barnaréz* (bronz), *dúc** (klisé), *étetni* (ätzen), *nyomótalpas** (tégelyes) sajtó stb. Csak azok a mesterszók mentek át az életbe, amelyek az idegennek szószerinti fordításai, noha ezek jobbra magyartalanok.

* A nyomdászati szakirodalom itt-ott használja, de az élő nyelvben kerülök.

A magyar nyomdászati mesterszókrol szolva, meg kell emlitunk a „Nyomdászati enciklopédia” című művet is. Pusztai Ferenc a Pallas nagy Lexikona szerkesztőjének megbízásából összegyűjtötte a könyvnyomtató mesterségre vonatkozó szótári anyagot. Ezt Pusztai a könyvnyomtatás művelői részére is hozzáférhetővé akarta tenni s 1902-ben „Nyomdászati enciklopédia” címen kiadta. A mű 600 oldalas. Függelékül két részben gazdag mesterszójegyzéket tett közzé. Az első rész magyar-német, a második német-magyar-francia-angol.

A legfigyelemreméltóbb munkát a nyomdászati mesterszók magyarosítása terén Novák László szakíró végezte. Pusztainak rendkívül buzgó munkatársa volt, és szakoktatói működése közben ahol csak alkalmá nyílik rá, irtja az ezen a téren felburjánzó gyomot, az idegenszerűségeket, de főképpen a germanizmust. A szerkesztésében és kiadásában megindult Grafikai Művészetek Könyvtárának eddig megjelent 14 kötetében a nyomdászati és rokonszakmabeli mesterszók egész serege található. Ebben a nagyszabású műben az az elv érvényesül, hogy *inkább a latin, francia vagy görög mesterszók nál maradjunk meg*, mintsem helytelenül, *idegenszerűen képzett*, magyartalan magyar szakkifejezéseket honosítsunk meg a műhelyben és a szakirodalomban.

Novák László a szerkesztésében megjelent Magyar Könyvnyomdászok Évkönyve 1910. évfolyamában figyelemreméltó nyelvészeti tanulmányt írt „Mesterszóink eredete és főbb hibái” címen.

*

Az itt közölt szógyűjteménybe csak az igazi és használatban levő nyomdászati mesterszokat vettem föl. Nem tekintem ilyeneknek a könyvnyomtató és szedőgépek alkatrészeit, a nyomdaiparral kapcsolatos anyagneveket és az egyszerű nyomdai műveletek kifejezéseit. A nyomtatási eljárások szaporodása és mechanikai fejlődése következtében a régebbi mesterszójegyzékek megjelenése óta sok új mesterszó keletkezett. Ezek közül a leggyakrabban előfordulókat vettem csak föl, mert valamennyinek az összegyűjtése túl terjedne a rendelkezésemre álló kereten. Az újabb nyomtatási eljárások mindegyikének megvan a maga külön mesterszómennyisége. Ugyesztén a legjobban terjedő offszet- és mélynyomtatásnak is, amelyeknek csupán magyarozatára szorítkozhatom. Szójegyzékemet különben is az jellemzi, hogy az eddigiektől eltérően nem adok szótárszerű magyar-német és német-magyar mesterszógyűjteményt, hanem tekintet nélkül eredetükre, úgy, ahogy kezdőbetűjük szerint következnek, szedem ábécérendbe a mesterszokat és néhány szóval megmagyarázom jelentésüket.

Szerény tehetségemhez képest én is hozzá akarok járulni az idegen vagy hibás képzésű mesterszók magyarosításához, ezért néhány új mesterszót magam is ajánlok. Ezeket * -gal jelzem. A címszokat magyar kiejtés szerint kell olvasni, csak a német szavak írásmódja maradt meg.

SZÓJEGYZÉK.

abbreviatur: rövidítés

abbreviálni: rövidíteni

abfall: papírhulladék

abrisz: tekercspapír szakadéka

abstand: *betűszéle, a betű képe körüli vak rész, a betű húsa

ácsklammer: szögletes zárójel

adjusztálni: *rendbeszedni; a megtördelt oldal hasábjait rendes méretükre kiegészíteni, a címek beosztását elvégezni; a részekben a tördelőasztalra kiemelt szedéseket a kéziratdarabok számozása szerint hasábokká összeállítani; szerkesztőszéki műszó: a kéziratot címekkel ellátni és simítani

akcidencia (a latin *accidere*-ből): mesterszedés, finom munka; véletlen esemény; régen a véletlenül kapott mellékmunkát nevezték így, mert a főmunka a könyv volt

akcidensszedő: mesterszedő

akkolád (a francia *accolade*-ből): kapcsolójel több sor összefoglalására

akszán (*accentus*): ékezet

alaplap a nyomógépen, amelyre a nyomtatandó szedést teszik

alapnyomás (pl. értékpapíroknál)

alárakni: a klisé papíros aláragasztásával betűmagasságra hozni

aldine: félkövér betűfajta; Aldine Manutius nevééről, aki ezt a betűt metszette

alinea: bekezdés

ambalázs: csomagolás, csomagolópapír

angussz: öntöttcsap

anschlag: védősor a szedett oldal végén

antikva: régies latin betű

apoztróf ('): hiányjel

ár: szedésjavító szerszám (fanyelű acéltű)

arany metszet: mértani számítási művelet valamely felület arányos elosztására. A szakirodalomban kész táblázat mutatja, milyen legyen a szedéstűkör aránya a papírhoz, hogy ennek szélei a szép törvényeinek megfeleljenek

aszüré-(raszter) **vonalak**: biztosítóvonalak; a francia *assurer* (biztosítani) szóból. Párhuzamosan egymásra szedett vagy egybegyártott különböző betűtestű finom vonalak összegek és nevek ráírására. Törlés és vakarás ellen biztosítanak

átemelni: valamely szedést egyik helyről a másikra átvinni

auflág: példányszám

autográfia: *könyvomat

autografálás: könyvomai sokszorosító eljárás

automatikus berakó: szívószerkezet, mely önműködően vezeti be az ívet a gépbe

autor (a latin *actor*-ből): szerző; szerzői korrektúra

autotípia: *hálós maratás; kisebb-nagyobb, világosabb-sötétebb pontokon alapuló kép

bála: papirosgönggyöleg

beemelni: a nyomóformának nyomás céljából a gépbe való beemelése

behozni: a szó- vagy sorközök házainak megszükitése, hogy egy vagy több betű még beférjen a sorba, illetve sor az oldalba

behúzni: a sort kezdősornak szedni

belég: *ellenőrzőlevonat a munkateljesítmény igazolására; elszámolási levonat

belékelni: ellenőrzőlevonatokat mellékelni

beljebb: a rendes sorszálességnél beljebb kezdődő sorok; *kétoldalt beljebb*, ha a sorok hátul is beljebb szedetnek

belőni: az a művelet, amikor a frissen nyomtatott ívek közé simítatlan tiszta ívet tesznek, hogy az fogja föl a friss festéket és ne tapadjon az egyik nyomtatott ívről a másikra

beosztás: a címsorok és a szöveg közötti helyes térelosztás

berakás: 1. új betűk berakása a szedőszekrényekbe; 2. a nyomandó ívnek a sajtóba való berakása

beráfólni (a német *raffen*-ből): a szedőszekrény egyes rekeszeibe betűt berakni; *kiráfólni*: a rekesz vagy szekrény betűit kirakni

beszúrás (szerk. műszó): szövegrész beiktatása valamely szedésbe

bevezető szalagok: a papírvet vezetik be a gép belsejébe

billentyű-deszka: szedőgépen

blickfang: *figyelmeztető; a hirdető nyomtatványon az a feltűnő színfolt, amely a figyelmet megragadja

blokálni: helyettesíteni; kéziszedésnél a hiányzó betűknek olyan ideiglenes helyettesítése, hogy hasonló vastagságú betűket talppal fölfelé tesznek a sorba

borgisz (a francia *bourgeois*-ből): kilencpontos betű)

borítás: a nyomóhenger borítása, hogy lágyan nyomja az ívet a betűkre

bundstég: köthézag, kötőtag, amely a két szembenálló könyvoldal kötési szélén van; kötő-ürkítővel a nyomó osztja be

ciceró: tizenkétpontos betű

cilinder: nyomóhenger

cinkográfia: *maratóintézet; klisékészítő-üzem; horganylemezmaratás; olyan klisé, amelyet rajzról készítenek, vonalasmaratás (*Strichätzung*); tehát ellen-tétben a hálósmaratással (autotípa), amelyet fényképről készítenek

cirkuláris: körirat

corr. corr. impr. (a correctis corrigendis imprimatur rövidítése): a kijavítandók kijavítása után nyomható

csizma (argot): kellemetlen, bosszantó sajtóhiba

deblokálni: a helyettes betűk pótlása az odavaló betűkkel

dedikációs: ajánlások oldal

defekt: betűhiány, hiányos betűk, kirakott fölös betűk

defektszekrény: a hiányok kiegészítésére szolgáló betűszekrény

dekli: papírlemez, kéregpapiros bekötési tábla és doboz készítésére

dekoráció: díszítés

deleatur: törlendő (a szedésből)

1) A továbbiakban is tudnunk kell, hogy a pontmértékrendszer ú. n. tipométrián alapul. Egy méterre 0 Celsius foknál 2860 pontot vettek föl, ez a betű-fémnek 16 Celsius foknál való kiterjedése következtében már több egy méternél: 1000/29 milliméter. Egy tipográfiai pont vastagsága tehát 0/3759 milliméter. Pl a ciceró sor 12 pont, vagyis 4/5112 milliméter vastag.

- depó:** betűraktár
depozitőr: betűraktáros
diamant: gyémánt; négyponthos betű
Didot (híres francia könyvnyomtató): keskeny, antikvaszerű betű elnevezése
din-formátum: szabványozott papíralak, mint pl a postai levelezőlap
diviz: kötőjel
divizórium: sormutató; a tenákulum tolható villaszerű része, amellyel a kéziratot leszorítják
doppelmittel: kettős mediális; huszonnyolcponthos betű
doppeltercia: kettős tercia; harminckétpontthos betű
doppeltext: kettős textus; negyvenponthos betű
duktor: festékeldőrszűlő henger
duodec: tizenkettődrétű ívalak
duplafinom lénia: párhuzamosan folyó két vékony vonal egy réz-lemezbe vésve
duplex-autotípiá: kettős hálósmaratás
duplex-nyomás: kettősnyomás
durchschusz ²⁾: sortágító
durchschuszolni: tágítani, a sorokat ritkítani
egalizálni: kellősiteni a klisé, hogy betűmagasságú legyen; arányosítani a betűk, szavak közeit
egipticién (francia: *egyptienne*): betűfaj
egyengetni: a nyomandó forma egyenetlenségeinek a nyomóhenger borításán alarakással vagy kivágással való kiegyenlítése; újabban mechanikai, sőt vegyi úton is
eingussz: *beöntési nyílás (betűöntés)
ellenőrző-lemez (Besehblech): betűöntő szerszám
előlni: a szedésoldaloknak a gépben való hibás elrendezése, minek következtében ezek nem sorrendszerűen követik egymást
elsőoldalszám: a szerző nevét és a mű címét feltüntető oldalfej
előzők: könyv címlapját megelőző — sokszor mintás — lap
eltördelés: a szedés egyes részeinek összecserélődése: „elemelés”-nek is mondják
elzevir (híres németalföldi könyvnyomtatócsalád): betűfaj
entrefilet: hasábköltő apróság, rendszerint politikai hírek napilapokban
errata (a latin *errare*-ből: tévedni): hibahelyreigazítás jegyzéke
Étienne (híres francia nyomdászcsalád): betűfaj
etikett (francia: *étiquette*): címke
exempláris: példány; **belég-exempláris** (hirdetők kéri): támpéldány
exlibris: könyvjel; a könyv tulajdonosának jegye
expeditor: *nyomtatványkiadó, a nyomtatványok, lapok elküldője
fabetű: fából faragott nagy falragaszbetű
fach: betűrekesz
fakszimile: hű másolat
faktor: nyomdai művezető
falcbejn: simító vagy ívhajtogatócsont

²⁾ A rendes sortágító lemez vastagsága 2 tipográfiai pont, de van 1, 3 és 4 pontos is.

falcolni: hajtogatni; Freckay: rételni, mert az íveket rétekre (oldal-nagyságra) hajtogatják

fastég: fából való ürkitöltő

fattyúsor (argot): kimenetsorral kezdődő hasáb vagy oldal. Tördelési hiba, amelyet azelőtt nagyon üldöztek, amint súlyos elnevezése is mutatja

fazetta: a tömöntvénylemezt részsütős széle

fazettálni: a tömöntvénylemezt csuklókkal az alátétthez erősíteni, hogy nyomás közben ne mozogjon

fazettastég: csukló

fej: az ujság, a táblázat keresztvonallal elválasztott feje

fejlénia: fejevonat; az ujság vagy könyv oldalszáma alatt végigvonuló vonal

felállítani: a nyomandó papíriveket a nyomógép berakóasztalára föltenni

félgefirt: félnégyzet

félkövér vonal, betű: vastagabb vonalú betű és vonal

fertigmacher (betűöntő): befejező

festékvályú: a nyomógép festéktartálya

fette, halbfette: kövér, félkövér betű

filc: nemez, a nyomóhenger borításához

fis: keverékbetű

fishiba: betűhiba

flekk: kéziratrész; a kézirat számozott darabjai; pl. a 8-as „flekk” helyett ajánlatos a 8-as kézirat elnevezés

folio: kétrét; az ív egyszeri behajtása

foliohajó: nagy oldalhajó (l. hajó)

fonétikus: *hangzásszerű (írásmód)

forma: a nyomandó szedés

formadeszka: a szedés megőrzésére vagy a géphez való szállítására

formátum: alakzat; a szedés szélessége, az oldal alakja, nagysága

formátumcsinálás: alakbeosztás

fototípiá: vonalas (rajzos) marata

főladni: a szedést befestékezn

főlrámozni: eltakarítani a szedést

fraktúr: töredezett vonalú (gótikus) betű

fundamentum: nyomógép alapváza, nyomóalap

galvano: fémlécsapódásos klisé

galvanoplasztikus: vegyi eljárással vörösrézrel vonja be a klisé vagy egyéb nyomóformát, hogy így tartósabbá, ellentállóbbá tegye

garmond (Németországban: Korpus): tizpontos betű; Garamond Claude francia betűvész nevének örökíti meg

garnitúra: betűkészlet

Gänsefüsse (argot): idézőjel; lúdláb, macskaköröm

gerinccím: könyv gerincére nyomtatott címe a könyvnek

gefirt: négyzet; a betűegység négyzete; *halbgefirt:* félnégyzet

gefirtpont: négyzetnagyságra öntött pontok a sor kipontozására; *halbgefirtpont:* félnégyzetpont

gépmester: a nyomtatógépek kezelője, a nyomtatás előkészítője

gépvezető: közvetlenül a nyomtatás előtt készült levonat felülvizsgálása és javítása

gépszedő: szedőgépen billentyűzi a nyomtatandó szöveget

grádus: betűfok a betű pontszerinti mérete

greifer: ívfogó

griff: fogás; jó griffje van a szedéshez; griffnek mondják a 20 - 25 sornyi osztánivaló szedést is, amely belefér az osztó balkezébe

groteszk: kövér betűfaj

gijos (francia: *guilloche*): díszítő vonalak, hullámos rajzminták pénzjegyeken és értékpapírokon

gyémánt: négy pontos betű

hajó (nyomdai szerszám): háromoldalt keretes vas- vagy horganylemez, amelyre a szedést teszik rá. Van hasáb- és oldalhajó

hajszálpáclum: fél pontos szóközkitöltő lemezke

hasáb: bizonyos hosszúságú szedés, vagy annak levonata; laphasáb

hasáblénia: a laphasábokat egymástól elválasztó vonal

házikorrektúra: a nyomdában alkalmazott javítók javítása

héber, héberválce: festéknyaló (közvetítő) henger

hohisteg: üreges vagy rácsos ürkitöltő

holländer: hollandi kád; a papírgyártásnál az anyag foszlatására, áztatására való kád

illeszték: a nyomandó ív pontos berakását biztosító alsó és oldalilleszték

illumináció: a kezdőbetűk és oldalszélek kifestése; régi írott és nyomtatott könyvekben

impresszum: nyomdaalírás; a nyomtatványt készítő nyomda kötelező címe a nyomtatványon

imprimatúra (a latin *imprimare*-ből): a kinyomtatás megengedése

in kontinuo: folytatólagosan szedendő

in extenzo: egész szélességben (szedendő)

iniciále: kezdőbetű (díszes)

interpunkció: írásjelek

inzerció: újkeletű 6/8 pontos betű hirdetések szedésére

írás: a betű helytelen, németes elnevezése

irisznyomás: szírványszerűen egymásbakapcsolódó színnyomtatás

isochrom: egyenletes színezésű nyomtatvány

italien (franciá, *italienne*): betűfaj

jó szedés: a még használható álló, vagy új kiadás részére elteendő szedés

jusztíroz: *megmunkál; kellősit, egyenget (betűöntésnél)

jusztórium: betűellenőrző; segédeszköz, amely megmutatja, hogy a megrendelt betű megfelel-e a mintának

kalandér: hengeres simító gép papírgyártásnál

kalkuláció: *munkaszámadás

kapitálchen: homlokbetű; régies betűfaj, csupa kezdőbetű, de a rendes kisbetű-nagyságra öntve, ezzel áll vonalban

kartográfia: térképrajzolás, térképnyomtatás

karton: *kártyapapír; fényezett papírlemez

kártyaspán: papírcsík szedésbeli különbözetek kiegyenlítésére

kefelevonat: a szedésnek kézípréssel való levonásával kapjuk. Kéfével ma már csak nagyalakú szedéseket, újságoldalakat és falragaszokat „húznak” le

kegel: betűtörzs; a betű foka

keil: ék; sorszedőgépeken a szóközökbe önműködően beékelődő kitöltő

kémigráfia: *képmarató műhely

kémigráfus: képmarató

kenyérírás (németes, szószerinti fordítása a *Brottschreibe*): könyvbetű

kevert szedés: ha a rendes szövegbetű közé dült, kövér és egyéb másfajta betűt és számokat szednek

kézi öntőműszer: betűöntőszerszám

kéziszedés: kézzel szedőszekrényből és nem gépen szedett szedés

kéziszedő

kiemelni: a sorjázóban szedett soroknak a hajóra, a szedőgép hajóján összegyűlt soroknak az asztalra való kiemelése; a szöveg egy részének feltűnőbb betűkkel szedése, „kiemelése“

kihajtani, hiverni: egy nem egészen megtelt sort, oldalt vagy hasábot kitöltő-darabokkal kiegészíteni

kihúzni (szerk. műszó): törölni a kéziratból vagy szedésből

kikötni: kéziszedést zsinórral erősen körülkötni, hogy az össze ne dűljön

kilőni: az ív oldalainak a gépbe emelés előtt olyan elhelyezése, hogy a kinyomtatott ív összehajtogatásakor az oldalak sorrendben következzenek egymásután

kímenesztetni: a nem teli sort a szóközökben úgy kitölteni, hogy megteljen

kimenetsor: a bekezdés utolsó sora

kimérni: a szedést zsinórral (spárgával) kimérni

kinai trónbeszéd (argot): tréfás elnevezése a nagyon hibás szedésnek

kirakó: a nyomógép kirakópálcikái (Greifer)

kivetés (szerk. műszó): a lapoknál a hangsúlyozás céljából a rendes szedéstől eltérően félkövér betűből elől-hátul beljebb szedett sorok

kivetett cím: az egyfolytában szedett alcímek után álló önálló címsor

kivezető szalag: a gyorsajtóból a nyomás után kivezeti az ívet

kizárás (szószerinti fordítása a német *Ausschliessung*-nak); *szóközkitöltő

klammer: zárójel

klaviatúra: billentyűzet a szedőgépen

klisé (a francia *cliché*): dúc; maratás; de a klisé szó már annyira meghonosodott, hogy aligha szoríthatjuk ki a használatból

klopfholz: leverőfa; egyengetőfa a nyomtatás vagy tömöntés előtt a feljebb álló betűk vagy sorok leverésére

kolonel: hétpontos betű

kolumna: oldal

komma: vessző

kompakt: tömör, kövér betűfaj

komplett-szedőgép: teljesen kész betűt öntő gép

kompressz: sűrű, összeszorított, nem tágitott szedés

konkordánc (la *concordance*): egység, egységmérték; 4 ciceró egy, 8 ciceró kettő, 12 ciceró három konkordánc és így tovább

kontraszt: színfoltellentét

kópia: másolat, átnyomat

kopírnymás: másolónyomás (másolófestékkel)

korpusz: Németországban a garmond (tizpontos betű) neve

korrektor: javító

korrektúra: javítás, *rossz korrektúra:* nagyon hibás szedés

korrektúra-levonat: *javított levonat

korrigálni: ólomban javítani

korrigálószek: ma már letűnőfélben levő háromlábú magas forgószek, amelynek lapján a szedő állva ólomban javít

kővér, felkővér betű, vonal

középstég: középkitöltő; az oldalakat a szorítókeretben egymástól hosszában elválasztó ürkitöltő

krácsolni: egymásbatorlódni; a kézzel szedett szedés sorainak egymásbatorlódása

Krátze, krecni: *ólomhamu; az olvasztott fém felszínén az olvasztótégelyben összegyűlemlő elégett betűfém; salak

kreuzstég: *harántkitöltő; az oldalakat a gépkeretben keresztben elválasztó ürkitöltő

kurrens: kisbetű

kurzív: dűltbetű

kusztosz: őrszó; régente az oldal aljának jobbsarkába beleszedték a következő oldal első szavát, hogy az olvasásban az átlapozás ideje alatt se támadjon szünet

kutyanyelv (szerk. szakkifejezés): kéziratlap

kvadrát: *négyszögkitöltő

kvalitásmunka: jó munka, finom nyomtatvány

kvart: négyrét-alak

kvarthajó: nagy oldalhajó

kverformátum: harántszedésű alak

láb: a táblázat alja, fej nélküli része

lakodalom (argot): fölösleges módon szedett szó- vagy sorismétlés. Ellentéte a „temetés“ (l. o.)

lazúrfesték: áttetsző festék

ledírozott: megsérült (betű)

lehúzódni: a nedvesen egymásra rakott friss nyomatok festéke átnyomódik a másik ívre

leolvasni: a kinyomtatott vagy nyomandó ívek megszámlálása

ligatúra: kettősbetű, pl. ff, fi, fl stb.

línea: vonal (lénia)

logotípiá: egybeöntött szótagok

magazín: raktár; betűtár (szedőgépen)

makulatúra: selejtnyomtatvány

mákostészta (argot): tréfás elnevezése az olyan javított hasábnak, amely feketéllik a sok javítástól

margo-ív: beillesztőív a nyomóhengerborításon

marginális: széljegyzetek; oldal széle

márka: illeszték gyorsajtó nyomóhengerén az ív pontos berakására

materiális: anyag; nyomdai anyagok

matrica: anyaminta; mélyített mása valamely betűnek vagy szedésnek; szedőgépek rézbetűi; öntőműhelyek anyamintabetűi, amelyekről a betűket öntik

matricaprégelőgép: anyamintaprés, amely a papírlemezbe belesajtolja a szedés betűit; ezek a papírlamezek megőrizhetők újból való öntés céljára

medieval: régies betűfaj

megolvasni (a levonatot): javítani (korrigálni)

mélynyomtatás: a könyvnyomtatás kidomborodó betűivel vagy ábráival ellentétben a karcokhoz hasonló *mélyített* betűkről vagy képekről nyomnak, amelyeket fotomechanikai és vegyi eljárással rézhengerbe maratnak. E rézhenger-mélyedésekből szívja ki rányomtatással a különleges itatósszerű papiros a különleges festéket

minimum: a bérszabály szerinti legkisebb fizetés; minimumnak nevezik azt a legkisebb mennyiséget is, amelyet a betűöntő betűkből, keretektől stb. szállít

minimumszekrény: a kis szedőszekrények, leginkább címbetűk és egyéb feltüntető betűk (dültbetű, félkövér stb.) részére használják

minusz (—) kevesebb-jel, kivonójel

minuszculus: kisbetű

mittel (mediális): tizennégyponthoz betű

monochrom: egyszínnyomatú

Monotype: (ejtsd: monotájp) egyes betűket szedő (papírszalaglyukasztó) gép; *Monotype öntőgép*: a lyukasztott papírszalagról egymásmellé önti a betűket

montőr: gépszerelő

musz (szerk. műszó): kell; ki nem hagyható szöveg

mutáció: változtatás

mutálni: változtatni; meglevő szedés egyes szövegrészeinek vagy számoknak megváltoztatása

negatív: tükörképszerű

negatív betűk: fehér betűk sötét alapon

negyedpetit durchschuss: kétpontos sortágító

nonparel (a francia *nonpareille*-ből): hatpontos betű

norma: ívsor; az ív első oldalán alul baloldalt elhelyezett, a munka címét jelző sor

notabene: jegyzet

notic: fizetett hír a lapokban

nyolcadpetit durchschuss: egyponthoz sortágító; *nyolcadpetit lénia*: egyponthoz vonal

nyomó: a téglés sajtó kezelője

officina: könyvnyomtatóműhely régi, latinos neve

offzet: közvetett vagy guminyomás; e sokszorosítási eljárásnál a fémlemezen (horgany vagy alumínium) lévő nyomóforma nem közvetlenül érintkezik a papírossal, hanem gumihenger szedi le róla a festékezett szöveget vagy képet és közvetíti a papírosra

oktáv-alak: nyolcadrét

oktodec: tizennyolcadrét

olajív: a nyomóhenger borítására feszítik, hogy a papíros külső felületére nyomtatott szöveg a belsőre át ne nyomódjék a belső nyomáskor

oldalmérték: tördeléskor az oldal magasságát mutatja

olvasztótégely: öntődei és soröntő szedőgépen

osztani: a kinyomtatott kéziszedés betűit visszarakni a betűszekrénybe

osztódeszka: az osztani való szedést tartják rajta

oxid: ólomrozda, ólomgomba

oxidáció: főlomlás, rozsdásodás

öntőcédula: öntőjegyzék; mutatja, hogy egy métermázsa betűhöz melyik betűből mennyit kell öntení. Ezek a mennyiségek az egyes nyelveknél aszerint változnak, hogy milyen betűk fordulnak elő benne többször vagy kevesebbször

öntőflaska: öntőhüvely; öntőpalack; van lapos (flach) a sík és van gömbölyű a rotációs gép részére öntendő hajlított lemez számára

öntőkanál: kéziöntésnél ezzel öntik a fémeket az öntőhüvelybe, illetve az öntőműszerbe

öntőműszer (instrumentum) főrészei: fala (Wand), feneke (Bodenstück), támasza (Sattel), törzse (Kern)

öntőpumpa: nyomószivattyú

összedobni: valamely szedést vagy szekrényt betűt véletlenül szétszórni

összeemelni: több szedő szedésének sorrendben egybeemelése

összehúzni: a sor vagy oldal hézagait szűkíteni, hogy még férjen bele sor, illetve betű

őzni: karika, fűzőlyuk címkéken

őznizőgép: címkékbe beleveri a fűzőlyukat szegélyező fém- v. celluloid-karikát

pagina: oldal

pakétírozni: a hasábokat számolásban (akkord) szedni

paketszedő: számolószedő

pantográf: „golyaorr”; műszer, amellyel a rajzok körvonalait nagyított vagy kicsinyített alakban másolják; betűöntők szerszáma is

parentézis: zárjel

partie: rész; a részekben készülő mű egyik része

patrica: vésett acélbetű; betűkölyű, amellyel az anyamintát, matricát (l. o.) rézbe sajtolják

perforálni: lyukasztani

perforáló-léniák: lyukasztóvonalak

peri: gyöngybetű, ötpontos

petit: nyolcpontos betű

pinzetta: betűcsípő

plusz (+): összeadójel, többjel

ponttávolság (*Bunzenweite*): a betű egyes vonalai között levő hézag

pontrendszer: Didot és Berthold betűöntők egységesített betűmértéke (l. az 1. számú jegyzetet)

porózus: üreges, lyukacsos betű vagy papír

portopázs (a francia *portepage*-ből) alátét-papír, ezen teszik helykimelés céljából egymásra a szedést

pozitív: rendes, nem tükörszerű betűkép

primoldal: első oldal; az ív első oldala, amelyre az ívszám kerül

primtáblázat: elsőoldeti tábla, amelyről a különféle alakú ívek első oldala megtudható. Pl egy tizenhatodréti mű 21. ívének első oldala 641, egy nyolcad-rétié 321 és így tovább

prototípus: betűtestmérő

punktírozónó: pontozóberakónó

punktúra: berakó-tűjelzés

rakel: (ném. *Rachel*): festéklekaporó kés; mélynyomógép formahengeréről leszedi a fölösleges festéket

- ráma:** keret; a gyorsajtó szorítókerete, ujságoldalak szorítókerete stb.
- raszter:** hálózat (az autotípia készítésénél)
- rasztervonalak:** biztosítóvonalak
- regális:** betűszekrény-állvány
- regiszter:** soregyen, találkozó; színes nyomtatásnál a színek pontos találkozása, könyveknél a kétoldalt nyomtatott sorok pontos egymásmögöttállása; tárgy- vagy névmutató
- regletta:** 4 pontnál vastagabb tágitó
- reklámnymutatvány:** *hirdetelművészeti nyomtatvány
- retusálni:** átfesteni, kijavítani (főképpen fényképezésnél)
- revízió:** *nyomtatványfelülvizsgálat (közvetlenül a nyomtatás előtt)
- revizor:** nyomtatványfelülvizsgáló
- revideálni:** újból megnézni, ellenőrizni
- riccelni:** karcolni
- riccelőgép:** vésőzőgép; dobozgyártásnál a papírlemezeket hajtogatásuk helyén vésővel mélyíti, karcolja
- rotációsgép:** körforgógép
- rubrika:** rovat
- rundsztereotípia:** gömbölyűlemezöntés; a rotációsgépre való félköralakú tömöntvénylemezek öntése
- sláger:** főcímsor; fősor, amelyet feltűnő nagy betűvel szednek
- Schliess:** harmad; a négyzet harmadrésze
- Schliessplatte (platni):** szorítólap; vasfelületű asztal, amelyen a nyomandó formát a szorítókeretbe zárják
- Schluss** (szerk. műszó): lapzártá; az utolsó kézirat
- Schmutztitel:** *címvédő, címlapelőtti oldal
- Schnellläufer:** gyorsjáratú gyorsajtó
- Schöndruck:** külső nyomás
- Schreibschrift:** kézirásos betű
- Schuster** (argot): egy-két szónak szedésközbeni kihagyását nevezik így
- Schweizerdegen:** szedő-nyomó
- símaszedés:** könyvszedés, melyben sem táblázatok, sem hirdetések stb. nincsenek
- simítani** (szerk. műszó): javítani a szövegen
- smiccel:** maszatozódik, kettőz
- sorjázó:** a betűket szedik benne sorokká
- Spachtel, spachtni:** festéklapát
- spacionálni:** a szavak betűit ritkítani, a betűk közé egy- vagy kétpontos lemezeket tenni
- spácium:** *lemezke; zárka; a sor kitöltésére a szóközökbe teendő egy- vagy többpontos fémlemezkek
- spek** (argot): szalonna; előny; olyan munka, amelyet kevés fáradtsággal, előnnyel lehet elvégezni, pl. mutáció vagy állószerzés stb.
- spekhajó:** amelyen a még használható sorokat, „spicceket” elteszik
- spicc:** záróvonal; egyszerű záróvonal vagy dísz
- spicckolumna:** záróoldal; olyan nem megtelt oldal, amelyen a fejezet végződik

spisz: maszat; nyomtatás közben a szavak és sorok között a kitöltő-anyag felhúzódasából keletkező festékes foltok

spíszelés: maszatozlódás; a gépszedésben a betűk között néha jelentkező hajszálvonalak

spiccer: ólomfröccs; a szedőgépeken előforduló ólomfröccsenések

Steinschrift: egyenletes vonalú keskeny betű

stég: ürtöltő

stósz: papíroszlop; rakás; egymásfőle rakott papírvék

stószolni: a kinyomtatott íveket egymásra rakni

számolószedő: sorok szerint fizetett szedő

szatinált (a francia *saliner*: fényesíteni szóból): simított papíros

szedec: tizenhatodré

szedéstülkő: a szedésnek a nyomtatott papíron való látható képe

szedődeszka: a szedéseket, oldalakat rakják rá

szedőlénia: szedőléc; kétoldalt fölül kiálló csücskű réz- vagy ólomvonal, amelyen a sorjázóba szedett betűket egymásmellé csúsztatják

szignálni: számozni; a kéziratot a lapoknál megszámozzák és darabokra vágják föl, mert többen szedik; a számozás a szedés összeállításához, adjusztálásához szükséges

szignatúra: betűrovás; betűjel; ívszám;

szignet: védjegy; cégek, könyvkiadók védjegye

szorítókarika: fogaskarika, amellyel megfelelően fogazatos vasrudak közé szorítják a szorítókeretben levő nyomtatandó szedést

szórva: a hírlapírók így is jelzik a tágitandó szedést

sztereotípia: tömöntőműhely

sztereotípör: tömöntő

tabella: táblázat

tampon: festékezőlabda; rég elavult szerszám, csak jelképes díszítőelemnek maradt meg

tangirozás: mintázó, szemcsés ábrázolás

tasztatúra: szedőgép billentyűzete

temetés (argot): nyomdásznyelven így nevezik, ha a szedő véletlenül több szót, egész sorokat hagy ki. Ellentéte: a „lakodalom”

tenákulum: kéziratartó; elavult szerszám

tercia: tizenhatpontos betű

textus: húszpontos betű

tipométer: betűmérték

tompán kezdeni a sort, tehát nem bekezdve

tömöntés: szedésnek papírlémezbe sajtolása és kiöntése ólomlemezbe

tömöntvény-lemez: lapos lemez gyorssajtón, félkör alakú lemez körforgógépen való nyomtatásra; van betűmagasságú tömör öntvény (Vollguss) is

tördelés: a hasábokba szedett szedésnek oldalakká való alakítása; *tördelő*: aki ezt a munkát végzi

transzmisszió: közlönmű

transzparens: áttetsző (festék, papíros)

transzporter: *továbbító; a rotációsgéptől a kiadógig viszi a kinyomtatott lapokat

tűkőr: a megjelenendő cikkek sorrendjegyzéke; a hirdetések közlésének, helyének előírása

Typograph: soröntő szedőgép

ucca: a szedőterem állványai között levő térségeket nevezik uccáknak

Uhertype: fényképező szedőgép, amely sorok vagy betűk öntése helyett filmszalagra fényképezi a billentyűzött betűket sorokká és hasábokká. Ez a filmszalag szolgál alapul a szöveg sokszorosítására.

Umschlag: füzet- vagy lapboríték, ujság fedőlapja

umschlagen, umslágozni: buktatni, az ívet hosszában megforgatni

umstülpen, umstülpölni: elforgatni; az ívet szélességben elforgatni

Unterschlag: *oldalalátét; az oldal utolsó sora után lehetőleg egy darabban, cicerós ürtöltőt tesznek, hogy utolsó sora el ne dőljön

utánanéző: szemlelv; a géprevízió (l. o.) helyes olvégzését ellenörző ív

utánöntés: napilapoknál gyakori eset, hogy a lap elkészülte után érkezett fontos hírek elhelyezése kedvéért egy-egy kész tömöntvénylemezt egy újból öntött lemezzel váltanak föl, amelyben már az újabb hírek benne vannak

vákát: vakoldal; a címoldal vagy fejezetcím oldala után szokásos üres oldal

variábilis: változó (alakú rotációgép)

vaskolléga (argot): a szedőgép nyomdásznyelven

verk: mű, könyv

verkszedés: könyvszedés

vertatur!: fordítandó! (a kézirat, vagy fordított betű vagy sor)

vertaturjel a fordított betű vagy sor visszafordítását jelzi a levonaton

verzális: nagybetű, kezdőbetű

vignetta: díszítódarab

Vollguss: betűmagasságra öntött tömör (nem lemez) öntvény; sokszor közléteendő hirdetéseknel szokásos, hogy a betűt kíméljék

vonalhajlító készülék: mesterszedő szerszáma

vonalozógép: üzleti könyvek, füzetek és írkák vonalozását végzi

Vorschlag: előtét; kezdőoldal ürtöltője, hogy a mű első oldala vagy fejezetoldalai lejjebb kezdődjenek a többinél

Vorteil: előny; *vorteilhajó*: spekhajó

Widerdruck: belsőnyomás

Winkel, Winkelhaken: sorjázó

Zeug: ólomhulladék; sérült betűk, tágitók, ürtöltők

zu (szerkesztőségi műszó): *oldalék; a már leadott közleményhez szedendő

zuolni: hozzászedni

zurichtolni: egyengetni (l. o.)

Zuschuss: pótlívek; a selejtnyomás, az elrontott ívek pótlására